

Recent, în presă au părut informații trunchiate privind istoricul Palatului Culturii din Sighetu Marmăției, ceea ce a dus la o serie de comentarii în rândul cetățenilor municipiului. Din acest motiv, în cele ce urmează am încercat pe baza documentelor care mi-au stat la dispoziție să scriu o scurtă biografie a clădirii devenită simbol al municipiului Sighetu Marmăției.

Ideea construirii la Sighetu Marmăției a unui edificiu care să găzduiască o bibliotecă publică, pinacotecă, un muzeu de istorie și etnografie locală, spații pentru cene literare și de spectacole, tipografie și ateliere de artă plastică, adică ideea unui adevărat „palat al culturii” s-a născut din necesitate încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, în mintea unor personalități de marcă ale culturii și vieții sociale locale, maghiari, evrei și români, într-o perioadă de bunăstare economică (minele de sare din regiune, prelucrarea industrială a lemnului și comerțul cu produse animale asigurau un venit considerabil orașului și locuitorilor), de dezvoltare tehnologică (orașul era electrificat, calea ferată îl lega de capitalele lumii), și emancipare culturală (în oraș funcționau gimnaziile reformat și piarist romano-catolic, Academia de Drept, școli de meserii, preparandie, școli religioase evreiești, mai multe tipografii, etc.). Primele rezultate concrete privind discuțiile din jurul construirii Palatului Culturii se poartă în anul 1907 când, comunitatea locală decide asupra amplasamentului, respectiv parcul de pe strada Lónyay, amenajat în anul 1889 în stilul grădinilor clasice franceze, pe locul fostului cimitir reformat, închis în anul 1858.

La insistențele administrației locale și, mai ales, ale comitului suprem al Maramureșului, baronul Perényi Zsigmond, fondator și președinte al organizației „Máramarosi Közművelődési Egyesület” (Societatea Culturală din Maramureș) care reunea o mare parte a asociațiilor culturale din oraș, în cursul anului 1907, Sighetul este vizitat pe rând de consilierii ministeriali dr. Fejérpataky László și Szalay Imre, inspectori ai Inspectoratului General al Muzeelor și Bibliotecilor, instituție prin intermediul căreia, Ministerul Culturii și Cultelor de la Budapesta oferă 100.000 koroane pentru construcția viitorului Palat al Culturii, în măsura în care comunitatea poate completa cu aceeași sumă: la o primă estimare costurile construcției se ridicau la 200.000 koroane. Având în vedere că la acea dată (octombrie 1907), terenul a fost estimat la 30.000 koroane iar „Máramarosi Közművelődési Egyesület” oferise 30.000 koroane, aceasta din urmă se angajează să organizeze o chetă publică pentru a aduna diferența de 30-40.000 koroane. Menționăm că cele 30.000 koroane din partea organizației „Máramarosi Közművelődési Egyesület” fuseseră oferite de fapt de baronii Perényi Zsigmond și Groedel Ármán, familia Mihályi (de Apșa), Tomcsányi Gusztáv - directorul Direcției Silvice, primarul Szöllösy Antal, președintele tribunalului Eördögh Virgil, preoții protopopi Müller Károly, Balogh Mihály, Tit Bud și Szikszay Zoltán, avocatul Szabó Aurél, precum și rabinul șef al comunității

evreiești dr. Samuel Danzig. Până la urmă, cheta a adunat în total 145.000 koroane, în final, costurile ridicându-se la 305.000 koroane. Aceștia, ulterior li s-au adăugat costurile amenajamentelor interioare, respectiv circa 150.000 koroane.

Lucrările la construcția Palatului Cultural au început în toamna anului 1912 pe baza proiectului arhitectului Sándy Gyula (1868-1953), lucrările fiind încredințate societății „Adolf Fuchs et Co” din Beregszász (Beregovo, Ucraina de azi), aceeași firmă care a construit și impozanta clădire a gimnaziului piarist (azi Colegiul Național „Dragoș Vodă”). Ca noutate, în structură constructorul a folosit fierul-beton – realizat de firma budapestană „Pittel et Braunvetter” – ceea ce face ca Palatul Culturii să fie prima clădire din Imperiul Austro-Ungar în care să fi fost folosit acest material inedit pentru acea vreme.

Clădirea a fost terminată în timp record: inaugurarea ei a avut loc la 1 decembrie 1913, panglica inaugurală fiind tăiată de noul comite suprem Vasile Negrea (profesorul Nyegre László, autorul monografiei „Máramaros vármegye”, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1900, și curator al muzeului de istorie și științe naturale înființat în 1899 sub patronajul gimnaziului reformat), în prezența baronului Perényi Zsigmond, promovat între timp subsecretar de stat la Ministerul de Interne din Budapesta.

Clădirea, inspirată din cetățile medievale, este construită în stil secesionist-romantic, pe trei niveluri, cu două aripi de clădire dispuse în jurul unui corp central, prevăzut cu patru turnuri și acoperișuri conice. Ornamentica exterioară, este sobră, luminată de galbenul cărămizii aparente; fațada este definită de o copertină de sticlă susținută de lanțuri. Corpul central este dominat de o scară somptuoasă străjuită din înaltul tavanului de pictura alegorică „Artele” realizată în 1931 de artistul Liviu Szabó-Bordeaux (1896-1977).

Inițial, la parterul Palatului Culturii exista un restaurant și o cafenea-separeu la care se putea accede de la camerele de la etaj printr-o scară separată. În aripa cealaltă, funcționa o berărie, săli de oaspeți și spații anexe. Ulterior, într-una din săli a funcționat și o tipografie (până în anul 1928 când a fost mutată).

La etajul I, în aripa dreaptă a fost amenajată sala festivă cu spațiile anexe și birouri, aripa stângă găzduind un cazinou select format din cinci încăperi și locuințe de serviciu, cu acces la restaurantul de la parter și dependințe.

La etajul II, în aripa din dreapta era sala de conferințe, biblioteca donată de avocatul Szabó Aurél și sala Prielle Kornélia (azi, exponatele sunt păstrate la casa parohială reformată). În aripa

din stânga, patru săli erau rezervate muzeului de etnografie și istorie, galeriei de tablouri oferite de deputatul Urányi Imre (printre care și celebra „Cetate a Hustului” monumentală pictură a lui Hollosy Simon aflată azi la Casa „Dr. Ioan Mihaly de Apșa” de pe lângă Muzeul Maramureșului), preum și diferite camere de serviciu.

Clădirea avea sursă de apă proprie, spălătoare, grupuri sanitare; era încălzită cu sobe de teracotă albă, adevărate bijuterii art-nouveau asemeni candelabrelor și clanțelor; mobilierul din lemn masiv a fost făcut la comandă, iar pereții sălilor erau tapetate cu mătase.

Pe fațada clădirii, până în anul 1920 a stat înscripția „A magyar közművelődésnek” („Pentru cultura maghiară”) ca ulterior să fie schimbată cu „Palatul Cultural Principele Carol” (1920-1930) și mai apoi cu „Palatul Cultural Regele Carol” (1930-1948).

Din păcate, gloria clădirii a avut o viață scurtă: după izbucnirea Primului Război Mondial, „Máramarosi Közművelődési Egyesület” își restrânge activitatea, clădirea este rechiziționată de diferitele armate care trec prin oraș dar clădirea scapă de distrugeri: colecțiile sunt salvate de elevii gimnaziului reformat și piarist și ascunse de cetățeni. Abia la 1 decembrie 1918, când aproximativ 2.000 de săteni din împrejurimi jefuiesc orașul, mobilierul și candelabrele sunt în mare parte distruse sau furate.

După 1918, chiar din primii ani ai administrației românești, s-a pus problema proprietății clădirii: în primăvara anului 1919, clădirea Palatului Culturii este preluată formal și dată în grija unui comitet administrativ format din directorii liceelor din oraș și juristului dr. Vasile Chindriș. În anul 1921, ia ființă Societatea culturală „Harmonia” care își stabilește sediul în Palatul Culturii dar, pentru dezvoltarea activității cere ca persoanele și instituțiile care locuiau, respectiv își aveau sediul în clădire să fie evacuate. În acest sens, în numărul din noiembrie 1922, Gazeta Maramureșană publică sub semnătura dr. Alexandru Balint - vicepreședintele societății „Harmonia” – un articol privind proprietatea și chiriașii Palatului.

„(...) Se zice că Palatul ar fi posesiunea Societății Culturale Maghiare [NA. în fapt Societatea Culturală Maramureșană; traducerea greșită fiind probabil intenționată], noi însă, suntem informați că toate societățile existente în timpul preluării imperiului ar fi trebuit să înainteze statutele Ministerului pentru aprobare, în caz contrar în Statul Român vor fi considerate ca neexistente. Precum știm, societatea aceasta nu și-a înaintat statutele și așa, pe baza legilor în vigoare, nu poate fi recunoscută existența ei și atunci nu-i nici o piedică, ca județul să preia Palatul și să-l predea menirii și destinației originale, mai cu seamă că este zidit din banii

poporului maramureșean (...)”

Cu toate insistențele, administrația nu a luat nici o măsură, ca dovadă că la 13 aprilie 1923, aceeași gazetă publică articolul intitulat „Al cui e Palatul Cultural?” semnat de dr. Titu Doroș, în care se subliniază că Palatul Cultural aparține județului și că trebuie să-și păstreze destinația originală. Clarificarea statutului juridic al clădirii îi aparține aceluiași Titu Doroș care, ajuns prefect al județului, solicită o măsură simplă și legală: o hotărâre a Consiliului Județean prin care Palatul Cultural trece în proprietatea județului, proprietatea fiind intabulată la 13 decembrie 1927 „în baza sentinței Tribunalului Maramureș în favoarea obștii județului Maramureș”.

O nouă schimbare în statutul Palatului Culturii intervine în luna mai a anului 1928 când, în urma unei licitații publice, clădirea este închiriată de Despărțământul Sighet al „Astrei” care a investit mult în refacerea și întreținerea clădirii dar, din cauza neplatei la timp a chiriei, în urma unui șir de procese pornite la 6 ianuarie 1936, Prefectura județului i-a reziliat contractul de închiriere.

Următorul episod în istoria Palatului Culturii o reprezintă anul 1938: nou înființata Episcopie Ortodoxă a Maramureșului (Hotărârea Consiliului de Miniștrii, 23 iulie 1937), solicită statului proprietăți în Sighetu Marmăției pentru a-și instala birourile episcopale. Drept urmare, la 4 februarie 1938, alături de hotelurile „Coroana” și „Central”, 300 ha de pădure și alte bunuri și bani, Palatul Culturii este dăruit Episcopiei Maramureșului printr-un document semnat printre alții de Octavian Goga și Armand Călinescu. (vezi anexa 4. „Actele pentru înzestrarea episcopiei Maramureșului cu felurile de imobile din Sighet”). Preluarea oficială a fost făcută cu fast în zilele de 16-18 aprilie 1938, cu serbări de inaugurare și sfințire organizate de preotul Ioan Vasca (1892-1964) și episcopul dr. Vasile Stan (1875-1945), arhiereu-vicar, ales prim-episcop al Episcopiei Maramureșului, cu participarea episcopului Partenie Ciopron (1896-1980; episcop al Armatei, cu gradul de general de brigadă apoi episcop al Romanului și Hușilor). Cu această ocazie, sala mare de spectacole capătă o pictură murală realizată de Traian Bîlțiu-Dăncuș (acoperită ulterior în timpul ocupației germane). Astfel, după 25 de ani, Palatul Culturii își schimbă destinația pentru care fusese construită și pentru care locuitorii orașului, indiferent de confesiune și etnie, au donat din puținul pe care-l aveau.

Cel de-Al Doilea Război Mondial aduce noi schimbări în statutul Palatului Culturii. Imediat după ocuparea Sighetului (5 septembrie 1940), la 1 aprilie 1941, clădirea este intabulată pe statul maghiar și preluată de noua administrație care instalează o serie de instituții administrative, sociale și culturale.

După război, la 31 mai 1945, dreptul de proprietate este restabilit dar cum Episcopiei Maramureșului nu s-a mai întors în oraș renunțând astfel la proprietate. După desființarea în 1948 a Episcopiei Maramureșului, alături de alte episcopii din țară, de noul regim comunist instalat la putere, la 6 iulie 1949, Palatul Culturii este intabulat “în favoarea județului Maramureș” și este folosit pentru o vreme ca internat și locuiță pentru diferiți slujbași ai noii administrații, ba chiar și depozit al cooperativei.

Abia în primăvara anului 1952, clădirea redevine Palat al Culturii prin reînființarea școlii de muzică – devenită conservator – care ocupă întreaga clădire. În toamna anului 1954, Palatul Culturii devine sediu al Casei de Cultură și al unor birouri ale Partidului Muncitoresc Român; la parter este instalată o tipografie și redacția revistei „Viața Liberă”. În anul 1968, după reorganizarea administrativă a orașului –de-acum municipiu – la parter este instalată biblioteca municipală. Începând de la această dată, Palatul Culturii își reia funcția pentru care a fost construită, aceea de „sanctuar al culturii” cum o numise în 1926, prof. Gheorghe Vornicu.

În prezent, clădirea Palatului Culturii este trecut pe lista monumentelor istorice ale Ministerului Culturii și Cultelor, Institutul Național al Monumentelor Istorice (Lista monumentelor Istorice din Maramureș, nr. 468. Cod LMI 2004: MM-II-m-A-04732). El găzduiește trei instituții: la parter Biblioteca Municipală „Laurențiu Ulici”, la etajul I casa de Cultură, etajul II fiind ocupat de Școala de Artă „Gheorghe Chivu”.

Repere bibliografice: Ioan Ardelean-Pruncu „140 de ani de învățământ artistic” (Aska Grafika, Sighetu Marmăției, 2006); dr. Vasile Ilea „Activitatea Astei în Maramureș” (Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român, Sighet, 1931); ziarul „Máramaros” (3 octombrie 1907; 3 noiembrie 1910); „Actele pentru înzestrarea episcopiei Maramureșului” (4 februarie 1938); ziarul „Gazeta Maramurășana” (5 noiembrie 1922; 13 aprilie 1923)

Ioan J Popescu, Informatia Zilei